

ÖDEME VE MENKUL
KIYMET MUTABAKAT
SİSTEMLERİNDE
KULLANILABİLECEK
TEMİNAT, GARANTİ VE
KREDİ MEKANİZMASI
GENEL UYGULAMA
İLKELERİ

TEMİNAT, GARANTİ VE KREDİ MEKANİZMASI GENEL UYGULAMA İLKELERİ

Ödeme ve menkul kıymet mutabakat sistemlerinin (sistemler) sorunsuz işleyişi finansal sistemin istikrarı, merkez bankalarının para politikası uygulamaları ve ekonominin gelişimi açısından kritik öneme sahiptir. Sistemlerden kaynaklanabilecek herhangi bir sorunun finansal sistemin diğer bölümlerine yayılması ihtimali, sistemlerin finansal istikrar açısından hayati önemini arttırmaktadır. Bu bağlamda sistemlerden kaynaklanan risklerin etkin ve yeterli seviyede yönetilmesi büyük önem arz etmektedir.

Teminat, kredi veya garanti mekanizması kurulması düzenlemeler ile zorunlu kılınmamış olmakla birlikte, özellikle kredi ve likidite riski başta olmak üzere sistem işleticilerinin maruz kalacakları riskleri etkin bir şekilde yönetmeleri açısından söz konusu mekanizmalar son derece önemli araçlar olarak öne çıkmaktadır. Bahse konu mekanizmaların kullanılması söz konusu olduğunda, sistem işleticileri tarafından uyulması gereken usul ve esaslar 28.06.2014 tarih ve 29044 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemlerinin Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik'in (Faaliyet Yönetmeliği) 23 üncü maddesinde ayrıntılarıyla düzenlenmektedir.

Ayrıca Bankamızın Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemlerine İlişkin Hedef ve Politikaları arasında "sistemlerin, Ödeme ve Piyasa Altyapıları Komitesi (CPMI) ve Uluslararası Menkul Kıymet Komisyonları Örgütü (IOSCO) tarafından hazırlanan "Finansal Piyasa Altyapılarına İlişkin Prensipler (Prensipler)"e uyumlu şekilde faaliyet göstermelerini sağlamak" amacı yer almakta olup, söz konusu prensiplerden "Teminat" başlıklı beşinci Prensipte konuya ilişkin çeşitli uygulama ilkeleri yer almaktadır.

Bu çerçevede, sistem işleticilerinin teminat, kredi veya garanti mekanizmaları kurmaları halinde aşağıdaki ilkelere uyum sağlamaları gerekmektedir.

1. Teminat Mekanizması

Teminat mekanizması; sistem içerisinde katılımcılardan kaynaklanan sebeplerle yükümlülüklerin yerine getirilemediği durumlarda kullanılmak üzere, sistemin sorunsuz işlenmesini sağlamak amacıyla sistem katılımcıları tarafından gerekli nitelikleri taşıyan varlıkların sistem işleticisine teminat olarak verilmesi, verilen teminatın yönetilmesi, kullanım şartları ve bunlara ilişkin kural ve prosedürlerden oluşan yapı şeklinde tanımlanmaktadır.

2. Garanti Mekanizması

Garanti mekanizması, sistemdeki işlemlerin herhangi bir sebeple sonlandırılmaması durumunda kullanılmak üzere sisteme özgü olarak oluşturulmuş olan ve bünyesinde sistem işleticisi tarafından belirlenmiş niteliklere uygun varlıklar bulunan yapı şeklinde tanımlanmaktadır.

3. Kredi Mekanizması

Sistemde gerçekleşen işlemlerin mutabakatının gerçekleşmemesine veya geç gerçekleşmesine sebep olabilecek likidite risklerini yönetmek için kullanılabilir bir diğer yöntem ise sistem katılımcısının likidite sıkışıklığı yaşamaması durumunda kullanılmak üzere sistem işleticisi tarafından özel bir kredi mekanizması oluşturulmasıdır.

Sistem işleticileri tarafından kredi mekanizması oluşturulması durumunda katılımcılara sağlanacak kredi imkanlarının teminatlandırılmış olmasına özel önem gösterilir.

4.Amaç ve Genel Hususlar

Yukarıda bahsedilen mekanizmaların temel amacı, sistemde gerçekleşen işlemlerin mutabakatının sorunsuz bir şekilde yerine getirilmesine ilişkin oluşabilecek riskleri asgari düzeye indirmektir.

Bu kapsamda anılan mekanizmaların normal dönemlerde oluşturulması, bu mekanizmalar kapsamında alınacak varlıkların "her şey yolunda giderken" alınması ve sorun yaşanmaya başlandığında da anılan mekanizmaların ve bu mekanizmalar kapsamında alınan varlıkların devreye girmesi beklenmektedir. Buna göre, her ne kadar katılımcıların mali durumlarını göz önünde bulundurarak farklı boyutlarda varlık talep edilmesi mümkün olsa da sistem işleticisinin bir katılımcı mevcut durumda sorun yaşamıyor diye onu bu mekanizmaların kapsamına almaması ve herhangi bir varlık talep etmemesi, anılan mekanizmaların ruhuna uymamaktadır ve uygulanabilir değildir.

Teminat mekanizması kapsamında varlıklar genel olarak katılımcının sistemde gerçekleştirdiği kendi işlemleri ile ilgili olarak alınmaktadır ve katılımcının anılan işlem ile ilgili yükümlülüğünü yerine getiremediği durumlarda kullanılmaktadır.

Garanti mekanizmasında ise genel olarak tüm katılımcılardan sabit veya belirli şartlara bağlı olarak belirlenen değişken oranlarda varlık toplanarak bir havuz oluşturulmakta ve söz konusu havuzda yer alan varlıklar sistemdeki işlemlerin herhangi bir sebeple sonlandırılmaması durumunda kullanılmaktadır. Bu kapsamda, özellikle netleştirme usulüne göre çalışan sistemlerde, katılımcıların yükümlülüklerini yerine getirememeleri nedeniyle oluşabilecek riskleri yönetmek için garanti mekanizmasının kullanılması genel kabul gören bir uygulama olarak kabul edilmektedir.

Kredi mekanizması kapsamında sistem işleticisi doğrudan kendi varlıklarını kullanarak veya üçüncü bir tarafın desteği ile sisteme özgü likidite imkanı sağlamaktadır. Söz konusu mekanizma kapsamında sistem katılımcılarına likidite imkanı teminat karşılığı sağlanmaktadır ve temel amaç katılımcıların geçici süreli likidite sıkışıklıklarını çözmelerine yardımcı olmaktır.

Sistem işleticileri farklı konularda faaliyet gösterebilmekte ve işlettikleri sistemler farklı özellikler taşıyabilmektedir. Bu kapsamda, yukarıda bahsedilen türde mekanizmaların kurulup kurulmamasına ilişkin kararın ve kurulması durumunda kurulacak teminat mekanizmasının ve/veya garanti mekanizmasının özelliklerinin ve tasarımının sistemin

özellikleri, katılımcı yapısı ve sistemde oluşabilecek finansal yükümlülüklerin boyutu gibi hususlar dikkate alınarak ortaya konması gerekmektedir.

Teminat, kredi ve garanti mekanizmalarına ilişkin usul ve esasların sistem işleticisi tarafından açıkça sistem kuralları içerisinde belirlenmesi ve Bankamızın onayı ile yürürlüğe girmesi hususu Faaliyet Yönetmeliğinin 23 üncü maddesinde düzenlenmiş bir zorunluluktur.

4.1. Alınacak Varlıkların Miktarının Belirlenmesi

Sistem işleticisi, teminat, kredi ve garanti mekanizmaları kapsamında katılımcıların vermesi gereken varlıkların miktarını belirlerken sistemdeki olası (katılımcılardan veya diğer sebeplerden kaynaklanan) finansal risklerin boyutu ve gerçekleşme olasılığı, katılımcıların mali durumu ve sistemdeki yükümlülüklerini yerine getirme konusundaki geçmişleri ile sistemin çalışma prensipleri ve mutabakat döngüsü gibi hususları göz önünde bulundurmalıdır.

4.2. Kabul Edilecek Varlıkların Türü ve Değerlemesi

Yukarıda bahsedilen mekanizmalar ile ilgili olarak katılımcılardan alınacak varlıkların kredi, likidite ve piyasa risklerinin düşük olması esastır. Bu kapsamda yukarıdaki mekanizmalar kapsamında TL, döviz ve devlet borçlanma senetleri gibi anılan türde riskleri asgari düzeyde ihtiva eden veya hiç etmeyen varlıkların kabul ediliyor olması gerekmektedir.

Sistem katılımcılarından bu kapsamda kabul edilecek varlıkların neler olduğu sistem kurallarında (ilgili kural ve prosedürlerde) açıkça belirlenir.

Sistem işleticisinin yukarıdaki mekanizmalar kapsamında kabul edeceği varlıkların kullanımını sınırlandırabilecek veya olumsuz etkileyebilecek hukuki, idari ve diğer riskleri özenle araştırması ve uygun olmayan teminat varlıklarını kabul etmemesi gerekmektedir.

Yukarıda bahsedilen mekanizmalar uyarınca sistem işleticisince kabul edilecek nakit dışı varlıkların değerinin hesaplanmasında kullanılacak yöntemlerin sistem kurallarında açıkça belirlenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda; teminat, kredi veya garanti mekanizması ile ilgili olarak sistem katılımcılarınca verilen varlıkların güncel değerinin belirlenmesi amacıyla sistem işleticisi tarafından ihtiyatlı değerlendirme uygulamaları kurulmalı, söz konusu uygulamalar düzenli olarak test edilmeli ve stresli piyasa koşullarını da dikkate alan iskonto oranları (haircut) kullanılmalıdır.

Bu kapsamda, sistem işleticisinin kabul edilecek nakit dışı her bir varlık türü için iskonto oranını (haircut) belirlerken ihtiyatlılık ilkesi temelinde ve konjonktürel ayarlamalara olan ihtiyacı azaltmak için ilgili piyasalardaki gelişmeleri ve olağandışı stresli piyasa koşullarında meydana gelebilecek değer kayıpları göz önünde bulundurması gerekmektedir.

Sistem işleticisi teminat, kredi veya garanti mekanizması ile ilgili olarak kabul edeceği varlıklara ilişkin varlık t¼r¼ bazında yoğunlaşma yaşanıp yaşanmadığı hususunu izlemeli ve değerlendirmelidir.

4.3. Varlıkların Kullanımı ve Yönetimi

Teminat, kredi veya garanti mekanizması ile ilgili olarak sistem katılımcıları tarafından sağlanan varlıkların sistem kurallarında belirlenen temel kullanım amacı dışında kullanılmamaları esastır.

Bu kapsamda, sistem katılımcıları tarafından sağlanan varlıkların sistemde gerçekleşen işlemlerin mutabakatının sonlandırılmasında risk ortaya çıktığında zararı karşılamak amacıyla kullanılması gerekmektedir.

Yukarıda da belirtildiği üzere teminat mekanizması kapsamında varlıklar genel olarak katılımcının sistemde gerçekleştirdiği kendi işlemleri ile ilgili olarak alınmaktadır ve katılımcının anılan işlem ile ilgili yük¼ml¼l¼đ¼n¼ yerine getiremediği durumlarda kullanılmaktadır. Ancak Faaliyet Yönetmeliği uyarınca çeşitli koşulların gerçekleşmiş olması şartıyla; sistem katılımcısının, yük¼ml¼l¼đ¼n¼ yerine getiremeyen diğer bir katılımcının yük¼ml¼l¼đ¼n¼n sistem işleticisi tarafından belirlenen miktarını üstlenmesi suretiyle, sistemde bulundurduğu teminatının üstlenilen ilave yük¼ml¼l¼đ¼n karşılanması için kullanılması mümkündür. Bu kapsamda üstlenilecek ilave yük¼ml¼l¼k tutarı, ilave yük¼ml¼l¼đ¼ üstlenecek katılımcının sistem kuralları uyarınca teminat mekanizmasında bulundurduğu varlık miktarı ile sınırlandırılmıştır.

Ayrıca, teminat mekanizması kapsamında sistem katılımcılarınca verilen varlığın bir başka katılımcının yerine getiremediği yük¼ml¼l¼đ¼n karşılanması için kullanılması halinde katılımcıların mali durumları, üstlenilecek ilave yük¼ml¼l¼đ¼n belirlenmesinde sistem işleticisi tarafından göz önünde bulundurulmalıdır.

Sistem işleticisinin yukarıda bahsedilen mekanizmalar kapsamında katılımcılardan deđerlikt¼rde varlıklar kabul ettiği durumlarda, sistemde herhangi bir sorun yaşanması nedeniyle mekanizmanın kullanılması gerektiğinde katılımcı tarafından aynı mekanizma kapsamında sistem işleticisine verilen varlıkların en likitten daha az likit varlığa sıralamasıyla kullanılması beklenmekte olup, anılan hususun sistem kurallarında açıkça belirlenmiş olması gerekmektedir.

Sistemde teminat mekanizması, kredi mekanizması ve/veya garanti mekanizmasının aynı anda bulunması durumunda, sistem işleticisinin mevcut mekanizmaların hangi yöntem ve sıra dahilinde kullanılacağını da sistem kurallarında açıkça belirlemesi gerekmektedir.

Diğer taraftan, teminat yönetimi altyapısının olađanüst¼ hallerde yedekli ve geri dönüş imkanı sağlayacak şekilde yapılandırılması gerekmektedir.

4.4. Varlıkların yeniden kullanımı

Sistem işleticisinin, sistemdeki yükümlülüklerin karşılanamaması sebebiyle ortaya çıkabilecek likidite sıkışıklığı durumunda Bankamızdan veya finansal bir kuruluştan likidite imkanı sağlamış olduğu durumlarda, bahse konu likidite imkanının kullanılabilmesi için teminat vermesi gerektiğinde, sistem işleticisi teminat, kredi veya garanti mekanizması kapsamında katılımcılarca verilen varlıkları likidite imkanını sağlayacak kuruluşa teminat olarak vermesi mümkün bulunmaktadır.

Bu yönde bir uygulamanın yapılabilmesi için ilgili varlıkların likidite sağlayacak kuruluşa devrine ilişkin gerekli hukuki izin sistem işleticisi tarafından ilgili taraflardan alınmış olması gerekmektedir.

4.5. Varlıkların nemalandırılması

Teminat, kredi veya garanti mekanizması ile ilgili olarak sistem katılımcıları tarafından sağlanan nakit varlıkların nemalandırılması mümkün bulunmaktadır.

Bu durumda söz konusu varlıkların riski düşük ve likiditesi yüksek yatırım araçlarında değerlendirilmesi gerekmektedir.

Varlıkların nemalandırılmasında kullanılacak yatırım araçlarının sistem kurallarında açıkça belirlenmesi ve Bankamızın onayına sunulması gerekmektedir.

4.6. Varlıkların ayrıştırılması

Sistem işleticisinin, teminat, kredi veya garanti mekanizması kapsamında katılımcılarca verilen varlıkları, hem kendi varlıklarından hem de katılımcıların sistemde bulunan diğer varlıklarından ayrı olarak izlemesi gerekmektedir.

Ayrıca, nakit ve nakit dışı tüm varlıkların izlenmesi ve yönetilmesi için etkin bir sistem kurulması gerekmektedir.

4.7. Yeniden çağrı

Sistem işleticisinin, katılımcıları tarafından verilen varlıkların tamamen veya kısmen kullanılması durumunda, eksilen varlıkların yeniden tesis edilmesine ilişkin kural ve prosedürleri oluşturması gerekmektedir.

Eksilen varlıkların yeniden tesis edilmesinde piyasa koşullarının ve katılımcıların mali durumlarının göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Buna göre sistem işleticileri nezdinde teminat, kredi veya garanti mekanizması bulunması veya kurulmak istenmesi durumunda, Bankamızca yapılacak incelemeler yukarıda yer alan hususlar ve ancak bunlarla sınırlı olmaksızın mevzuat çerçevesinde yürütülecektir.